

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne

for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

Christiania.

A. W. Brøggers Bogtrykkeri.

1898.

21. Tørviken B.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften efter Originalen med Bemærkninger af I. Undset November 1887, af S. Bugge Juni 1895 og af O. Rygh 6/s 1895; alle i Runearkivet ved Universitetets Oldsagsamling.

Trykt. Stephens Runic Monuments III (1884) S. 456—458 (med Tegning), efter Meddelelser fra A. Lorange. — Noreen i Nord. Revy Årg. II (1884—1885), Nr. 28 (31 Mars), S. 361. — Wimmer, Die Runenschrift (1887), S. 149, 160, 163, 212 og Anm. 1, 213 Anm. 1, 222 f., 304. — Bendixen i Aarsberetning fra Foren. t. n. Fort. Bevar. for 1888 S. 20 f. — S. Bugge i Arkiv f. n. F. VIII (1892) S. 7. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. ² (1892) S. 259 Nr. 18. — S. Bugge „Rökstenen og Fonnaas-Spænden“ (i kgl. Vitt. Akad. handl. 1893), S. 73 f. — Stephens, The Runes (1894) S. 38 Nr. 40.

Grundlag for Behandlingen. Tegninger efter Originalen (se under utrykt Literatur), Aftryk og Photographi.

Tegninger. Den her Side 284 meddelte Tegning af Stenen er laant af Oldskriftselskabet i Kjøbenhavn og har tidligere været udgivet af Stephens i Runic Monuments. Den her S. 285 meddelte Gjengivelse af Indskriften i fuld Størrelse er Autotypi af et Papiraftryk, hvis Træk er udfyldte med Blyant. I Gjengivelsen fremtræde Runestregene stærkere end paa Originalen.

Denne Runesten blev funden i Juni 1883 af Conservator Lorange paa Gaarden Tørviken i samme Gravkammer som foregaaende Runesten. I dette Gravkammer havde den ifølge Bendixen været anvendt som Sidesten. Stephens

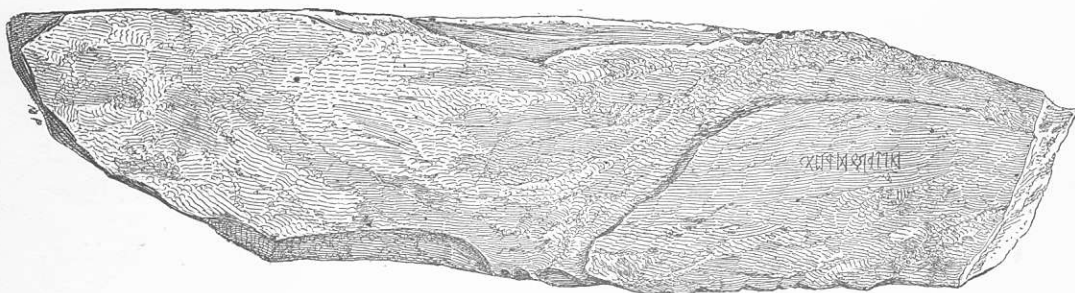
¹) Har dette Udtryk udsagt „Under (nemlig: denne Sten) hviler“?

meddeler efter Lorange: „This grave-pillar was found in removing the second long side of the olden funeral kist, and doubtless had its long side inwards along the tomb.“

Stenen bevares nu i Bergens Museum. Den er en Helle, hvis største Længde er 2,70 M., Bredde 0,68 M., Tykkelse 9 Cm. Den har jævne Brudflader, hvoraf dog tildels Stykkerne er afsprungne. Stenen er efter Overlærer Thomassen af Glimmerskifer. Glimmeren er fint fordelt; Stenen spaltes efter de glimmerrigeste Lag. Den Del af Stenfladen, som er tilhøire og hvorpaa Indskriften staar, er noget høiere end samme Sides venstre Del.

Runerne, hvis Høide er 4—5 Cm., er henimod Hellens ene Ende temmelig grundt indridsede¹⁾ (ikke hugne) med Kniv eller et lignende Redskab. Indskriften skal læses fra høire mod venstre. Ordadskillelse er i den ikke anvendt.

Indskriften er hidtil ikke paa nogen rimelig Maade forklaret og tør betegnes som en af de vanskeligste af de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter. Dette synes navnlig at have sin Grund i den eiendommelige Maade,

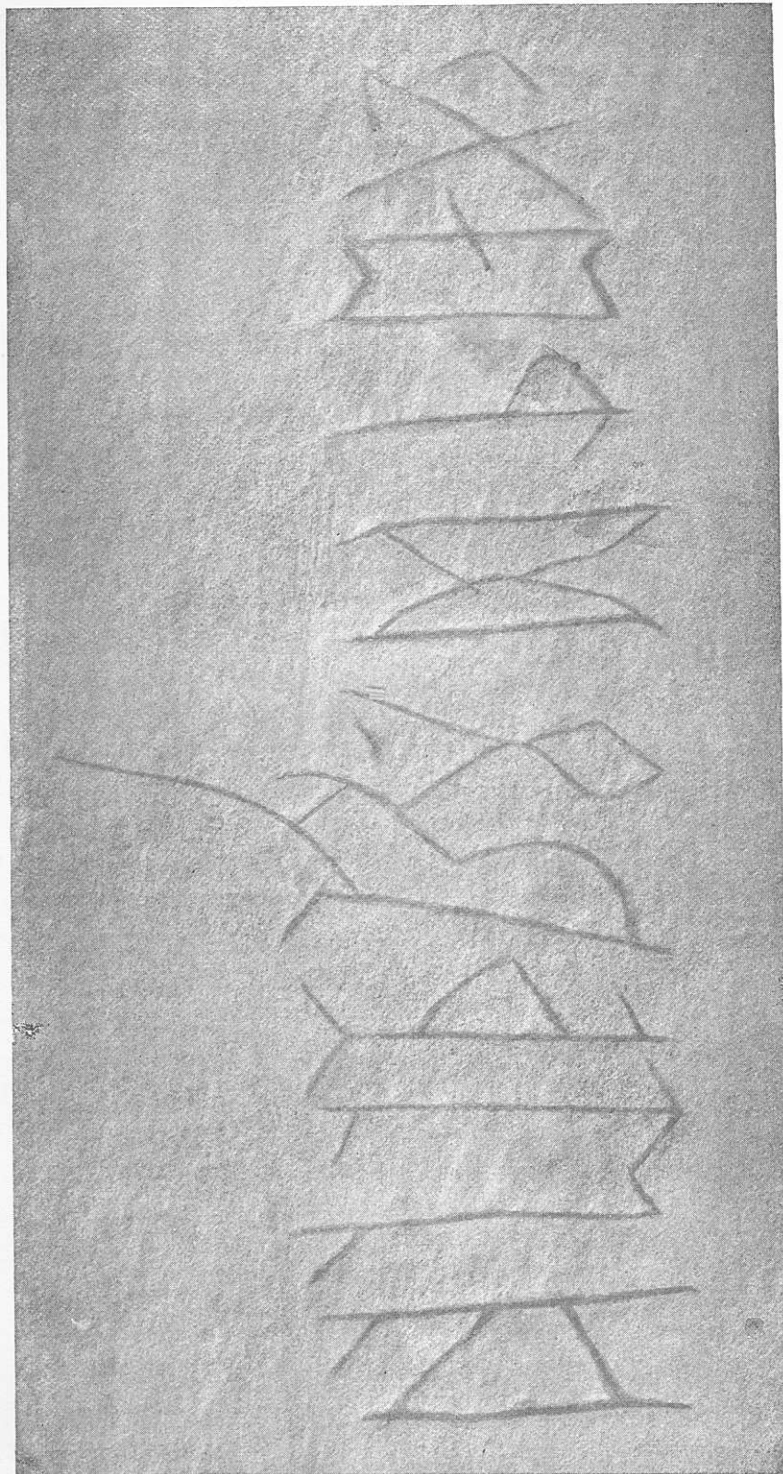
hvorpaa den er skreven. Uagtet heller ikke jeg kan give nogen sikker Forklaring, tror jeg, det kan være nyttigt at drøfte de forskjellige Muligheder.

Indskriften er eiendommelig derved, at 6 eller 7 Runer nedentil og 2 oventil har korte skraa Sidestreger, som ikke tilhøre de regelrette Former af den længere Rækkes Runer, hvorhos der fra én Rune (5te fra høire) gaar ned en tydelig, men temmelig svagt ridset Krumstav, der har Formen af Krumstaven paa u-Runen²⁾. Alle, som har undersøgt denne Indskrift, saaledes ogsaa tidligere jeg selv, har ment, at disse Streger ingen sproglig Betydning har. Wimmer (Runenschr. S. 212) siger, at de korte Streger aabenbart er anvendte som Forziring. Det samme mente Stephens og Undset.

Det er ligeledes eiendommeligt for denne Indskrift, at der foran og efter de tydelige Runer i Række med disse er nogle yderst fine utydelige Streger, der ikke paa langt nær er saa dybe som Indskriftens tydelige Runer, uagtet disse er

¹⁾ Ogsaa Indskriften paa Opedal-Stenen er ridset (ikke hugget) ind.

²⁾ Jeg har vistnok baade paa Stenen og paa Aftryk troet at skimte et yderst fint Rids, som danner en lodret Stav under høire Stav af r. Men dette Rids har aabenbart aldrig været udført.

temmelig grunde, men som kun yderst let er ridsede med Spidsen af det skjærende Redskab.

Hvis man ser bort fra de i det foregaaende omtalte korte Skraastreger, fra Krumstaven under Linjen og fra de fine Rids, synes Indskriften, naar man vender Runerne om fra høire til venstre, at maatte læses som:

ÞIMÞRǫMÞM†X>
 Þieþrodwengk
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

Eller ogsaa maatte man istedenfor Binderunen \widehat{en} læse Rune 9 som to Runer, li og $\dagger n$, altsaa:

Þieþroþwingk¹⁾.

Wimmer (Runenschrift S. 212 f., 222) har ment, at ngk her har samme Betydning som Runen η i andre Indskrifter, Runerne ng i Reistad-Indskriften. Jeg har (Norg. Indskr. I 223) tidligere ment, at ngk i Þieþrodwingk betegner Ud-talens $-nk$ (med gutturalt n).

Men imod Læsningen Þieþrodwengk eller Þieþrodwingk tale flere vægtige Grunde: 1) Hvad de ved de to Runers øvre Del forekommende uregelmæssige Skraastreger angaar, er Skraastregen oppe paa Rune 4 ligesaa dyb og bestemt som de sikre Runestave. Anvendelsen af en saadan Streg som Ornament har ingen Analogi, medens Stregen har samme Form og Karakter som en Runebistav eller Runeqvist i den kortere Rækkes Skrift. Det samme gjælder den mod høire nedadgaaende Skraastreg oppe paa Rune 8²⁾. 2) Opfatningen af den Krumstav, der gaar ned fra Rune 5, som et Ornament har heller ingen Støtte i andre Runeindskrifter. At denne Krumstav (som i Gjengivelsen her er bleven altfor stærk) skulde have ornamentale Betydning, er saa meget mindre sandsynligt, som dens Form og Maaden, hvorpaa den er anbragt, fuldstændig afviger fra Forholdet ved de andre formentlig ornamentale Streger i Indskriften. 3) Ved de anførte Læsninger faar man indenfor et og samme Ord en Bogstavforbindelse ngk , som ellers aldrig forekommer i gammel-nordisk Skrift, hverken i Runeindskrifter eller andensteds³⁾. 4) En Indskrift Þieþrodwingk eller Þieþrodwengk lader sig overhoved, saavidt jeg ser, ikke forklare paa nogen rimelig Maade⁴⁾.

Paa den anden Side har vi efter mit Skjøn ingen Ret eller Grund til at forudsætte, at Runeristeren ingen sproglig Mening skulde have lagt i Indskriften.

1) Formen af Rune 10 tilsteder ikke at læse den som n , hvilket Stephens gjør.

2) Antagelsen af de korte Skraastreger nedentil paa Tørvik-Indskriften B som ornamentale kunde finde nogen Støtte i Formerne af Rune (1), 2 og 9 i Rad 4 paa Fonnaas-Spænden; se Norg. Indskr. I 55 f. Pl. III ved S. 64. Dog er det et Spørgsmaal, om ikke Rune 9 her er en Binderune af $\uparrow t$ og $\downarrow e$.

3) Paa det engelske Ruthwell-Kors er skrevet i Accus. *kūniŋc*.

4) Jeg har gjennem en Række af Aar forsøgt forskjellige Tolkninger. Længst stansede jeg ved følgende Forsøg. Jeg delte Þie þrodwingk. Jeg forsøgte at tolke Þie som opstaaet af $\ast\text{þihē}$ og som Dativ af en til got. *ga-þeihan* hørende Substantivstamme *þiha-* „til Trivsel“ „til Lykke“. þrodwingk søgte jeg at tolke som Vocativ af et Mandsnavn $\ast\text{Þrōdwingan}$, der enten skulde være afledet af en Stamme *þrōdu-* eller sammendraget for $\ast\text{Þrōdwingan}$, jfr. oldtysk *Truodwin*. Men denne Tolkning af Indskriftens formodede to Ord vilde savne tilstrækkelig Støtte i beslægtede Sprog eller i andre Indskrifter, vilde give et usandsynligt Udtryk og i flere Henseender vække Betænkelighed. Enhver mere sandsynlig Opfatning af Þieþrodwingk er, saavidt jeg ser, udelukket.

De yderst fine, ikke tydelig udførte Rids ved Indskriftens Begyndelse og Slutning fortjene Opmærksomhed. Prof. Rygh har tænkt sig som en Mulighed, at disse kan høre til et foreløbigt Udkast, som Runeristeren har gjort paa Stenen, inden han tydelig udførte Indskriften. Nu synes Ridsene til venstre efter Indskriften temmelig sikkert at have følgende Form:

Af disse tre Runer synes den til høire, som Prof. Rygh bemærker, ikke at have været bestemt til at udføres i samme Form, fordi den er meget smalere end de analoge Runeformer i den egentlige Indskrift. Jeg læser de tre Runer, der dannes af de fine Rids efter Indskriften, fra høire som HIN hiu (med omvendt u).

Nu forekommer i Runeindskrifter med den kortere Rækkes Runer oftere Ordet *hiu*, d. e. indhug, med „Runer“ som Object, der utrykkelig er sat eller maa tænkes til. Saaledes f. Ex. Runverser Nr. 6 og 61, Lilj. Run-Urk. 70, 216.

Det forekommer mig ikke sandsynligt, at dette Sammentræf skulde være tilfældigt. Jeg holder det for sandsynligere, at *hiu* i Ridsene paa Tørvik-Stenen B virkelig er ment som Verbet „hug (Runer ind)“. Rigtignok er ikke engang den tydelige Indskrift paa Tørvik-Stenen B indhugget, men skaaret ind. Dog synes man i formelmæssige Udtryk for at udføre Runetegn i Sten ikke altid at have skjelnet imellem disse to Fremgangsmaader; *rista rímar* bruges baade, hvor der er Tale om at hugge og om at skjære Runerne ind.

Hvis *hiu* i Ridsene paa Tørvik-Stenen B virkelig er Verbet „hug“, synes deraf med Sandsynlighed at kunne sluttes, at Indskriften paa Stenen ikke er bleven fuldført.

I *hiu* synes u at være Betegnelse for Udtalens lukte lange o, uagtet Runen ⚔ forekommer i Indskriften. Ligesaa synes u i *hur* paa Fyrunga-Stenen fra Vester-götland (c. 700), af **Höru* (Kvindenavn i Nomin.), at være Tegn for Udtalens lange lukte o, uagtet denne Indskrift ofte har ⚔ .

Hvis dette er rigtigt, er Tørvik-Indskriften B sandsynlig en af de yngste Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

Jeg ser ikke, hvorledes Ordet *hiu* „hug“ skal kunne forliges med Læsningen *þieþrodwingk* (eller -engk), og dette er da et nyt Argument imod denne Læsningens Rigtighed.

Da enhver Udvei synes mig spærret, naar man betragter de foran omtalte korte Skraastreger og Krumstaven under Linjen som sproglig betydningsløse, har jeg endelig forsøgt, om en rimelig Læsning kan faaes frem, naar man opfatter disse Streger og Krumstaven som Runebistave med sproglig Betydning.

Jeg har først forsøgt med Rune 4 og 5. Skraastregen oppe paa Rune 4 þ har ganske samme Form som øverste Skraastreg paa Runen þ . Nu er det at

mærke, at den øvre Del af Sidestaven paa Rune 4 þ er stærkere indridset end den nedre, at den er næsten ret (ikke krummet) og at den er parallel med Skraastregen ovenfor. Dette fører til den Formodning, at vi her har en Binderune af þ og ʃ, saa at den øverste Del af Sidestaven paa þ tillige er ment som nederste Skraastreg paa ʃ. Rune 4 er nedentil tokløftet og har der en Skraastreg til hver Side ligesom ʌ. Dette fører til den Formodning, at Rune 4 er Binderune af 3 Runer þ ʃ ʌ þar. Dette gjendrives ikke derved, at der paa Rune 4 ikke gaar en ret Midtstreg helt ned til Runens Basis. I flere Indskrifter af Rök-Indskriftens Typus (med hvilke vi ogsaa ellers her i Indskriften finde Lighedspunkter) er af Runeformen ʌ kun enten venstre eller høire Skraastreg bleven igjen, medens hele den rette Stav er forsvunden.

Hvis vi nu i Lighed med den forsøgte Læsning af Rune 4 antage Rune 5 for en Binderune, saa faa vi først R r. Derpaa tager jeg den Stav, som krummer sig nedad mod venstre fra høire Stav af r og fra hvis øvre Del der gaar en Skraastreg opad til den nedre Del af r's venstre Stav. Jeg læser denne Krumstav som u. Denne Læsning kan støttes derved, at flere, tildels meget gamle Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruge Krumstaven af u uden den rette Stav oppe i Linjen med Betydning af u. Saaledes efter min Læsning Gimsø-Indskriften (men her ogsaa den fuldstændige Form); en Indskrift (fra 850—900?) fra Caithness i Scotland, sandsynlig en Indskrift fra Melhaug, Sole Sogn, Jæderen, samt endelig Indskrifter med Helsing-Runer. For r finde vi Krumstaven alene paa Gursten-Stenen i Tjust, hvis Indskrift hører til Rök-Typen, og i Helsing-Runer samt allerede i den med den længere Rækkes Runer skrevne yngre Myklebostad-Indskrift¹⁾.

I Tørvik-Indskriften B har vi endelig paa Rune 5 en Skraastreg, som gaar fra Basis af den rette Stav paa r ned til høire. Naar denne skal være en Bistav med sproglig Betydning, véd jeg efter dens Form ikke at tænke paa anden Opfatning af den end som n. Derved kan mindes om, at n i mange Indskrifter med den længere Rækkes Runer har Skraastregen gaaende nedad mod Indskriftens Begyndelse, og at i enkelte af disse Indskrifter den ellers sædvanligere Form ogsaa bruges; jfr. Norg. Indskr. I 7. Tillige kan mindes om, at den yngre Form af n þ, hvor Skraastregen ikke krydser den rette Stav, allerede findes blandt den længere Rækkes Runer paa Rök-Stenen.

Efter dette skulde Rune 5 i Tørviken B være Binderune af run. Rune 6 er ʒ o. Herefter skulde Rune 4—6 læses som þar runo.

Men þar runo „disse Runer“ Accus. pl. f. er Ord, som vi kjende vel fra Einang-Stenen. þar = oldn. þær, se Norg. Indskr. I 79—81. runo Norg. Indskr. I 77, 81 f. At denne Form paa Einang-Stenen ikke grunder sig paa en Skrivfeil, er nu sikkert, da den ogsaa er funden paa Fyrunga-Stenen, hvor Brate rigtig har forstaaet runo som Acc. pl. f. „Runer“ (Arkiv XIV, 332).

Vi har saaledes ved at opfatte de korte Skraastreger paa Rune 4 og 5 som Bistave af Binderuner faaet frem velkjendte Ordformer, som allersnarest kan ventes

¹⁾ Paa By-Stenen har jeg troet at læse en b-Rune uden den rette Stav, Norg. Indskr. I 105.

i Indskriften, medens denne, naar disse Streger tages som ornamentale, er, som det synes, uforstaaelig. Og dette þar runo „disse Runer“, som jeg saaledes har faaet frem, maa tillige siges at passe fortræffeligt sammen med det hiu „indhug“, som jeg har læst i de fine Rids efter Indskriften. Jeg er derfor tilbøielig til at tro, at det foregaaende er paalideligt og at den rette Nøgel her er funden.

Men naar jeg under denne Forudsætning gennemgaar den hele Indskrift, vil jeg her udtrykkelig fremhæve, at jeg ikke mener i det følgende at give en paalidelig Tolkning. Jeg vil kun have mine Bemærkninger om denne Indskrift i det følgende betragtede som Forsøg, der mulig kan hjælpe andre Forskere videre frem eller som i Fremtiden ved nye Fund kan enten finde Støtte eller blive gjen-drevne. Saaledes opfattede tror jeg mine Bemærkninger vil være nyttigere end Taushed.

Til høire foran Indskriftens Begyndelse sees nogle yderst fine Rids, som det synes 3 rette Stave, hvis nederste Del næsten ganske er forsvunden derved, at Stenens Overflade her er skadet. Ved Midten af midtre Stav er der mulig et eller flere Rids, af hvilke et synes skraat nedadgaaende mod venstre. Men dette er usikkert og yderst utydeligt. Om disse Rids skal jeg siden tale lidt mere.

Indskriften første Rune er þ þ.

Rune 2 er | i med en mod høire nedadgaaende Skraastreg nedentil. Hvis den foran givne Læsning af Rune 5 er rigtig, synes denne Skraastreg at maatte betegne n; da bliver Rune 2 Binderune af | i in. Runestaven | berører her Krumstaven af Rune 1 þ. Hermed har Wimmer (Runenschr. 213 Anm.) passende sammenstillet det, at | < ik paa Reistad-Stenen (Norg. Indskr. I 217 f.) er skrevet saa, at Spidsen af < berører |.

Rune 3 er M e. Rygh har troet at se, at de to Mellemstreger ikke fuldstændig berøre hinanden. Jeg troede at se, at den oventil mod høire nedadgaaende Streg svagere og utydeligere er fortsat fra det Punkt, hvor den skjærer den oventil mod venstre nedadgaaende Streg, lige til høire rette Stav af M. Nedentil er der paa begge de rette Ben af M en mod høire nedadgaaende Skraastreg. Under de foran nævnte Forudsætninger kunde man derfor læse Rune 3 som Binderune af i = t n og M e, altsaa mulig som ne. (Efter Formen kunde den ogsaa læses som nen eller en.) Paa Reistad-Stenen staa to n-Runer sammen, paa Rök-Stenen én Gang to s-Runer sammen¹⁾.

Rune 1—3 þinne kunde forstaaes som historisk oldnorsk þinne, Dat. sg. fem. af Eiendomspronomenet „din“. Denne Form forudsætter ældre *þinae, endnu ældre *þinerē. Vi kan tilnærmelsesvis bestemme, naar Formen þinne er opstaaet. Endnu Krogsta-Indskriften i Upland, som jeg har henført til c. 650—700, har ainar = oldn. einn „én“ (Norg. Indskr. I 128—130). Stentofta-Indskriften har Nom. sg. -la[u]sar og Björketorp-Indskriften -lausr. Paa den anden Side har Indskrifterne fra Kallerup, Snoldelev og Flemløse Nomin. stain. En Form þinne synes derfor ikke at kunne være ældre end c. 725.

Rune 4, 5, 6 er allerede læste som þ þ þ R N i þ þar runo Acc. pl. fem. „disse Runer“.

Rune 7 er M d. I Tørvik-Indskriften B er Ordadskillelse ikke anvendt. Derfor kan man forstaa runod som runo od. Her skulde da Begyndelsesrunen i det andet af de to ved Siden af hinanden staaende Ord være den samme som første Ords Slutnings-

¹⁾ En utydelig Streg mellem Toppen af Rune 3 og den øvre Del af Rune 4 er vistnok tilfældig og betydningsløs.

rune, men Runen ifølge den nævnte Tolkning kun være skreven én Gang. Dette er Regel f. Ex. paa Rök-Stenen.

Men her er endnu at mærke, at der nede paa venstre Ben af Rune 6 $\text{X} \circ$ er en Tværstreg, som gaar skraat opad mod højre. Det er dog ikke sikkert, at denne Streg med Hensigt er ridset. En lignende Streg vil vi finde paa Rune 10 $\text{X} \text{g}$.

Denne Streg synes, hvis den er tilsigtet, efter sin Form ikke at være en Binde-runers Bistav, som skal være Repræsentant for en Rune. Da en kort ret Streg i flere af de ældste med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter betegner, at et Ord eller et Afsnit er afsluttet, har jeg tænkt mig som en Mulighed, at Tegnet nede paa Rune 6, hvis det er tilsigtet, skal antyde, at der her er Ordadskillelse. Netop fordi \circ her kun er skrevet én Gang, vilde det her være vanskeligere end andensteds i Indskriften at finde, at to Ord, som forudsat, mødes, og Stregen kunde da være ment som en Veiledning til at finde den rette Ordadskillelse.

od maatte ved den i det foregaaende nævnte Opfatning forstaaes som oldn. *ond* Dat. sg. fem. Foran **d** er *n* i saa Fald her ikke skrevet, ligesom i **kunimudiu** paa Tjurkø-Bracteaten, **lada** paa Tørvik-Stenen A, **wadaradas** Saude Norges Indskr. I 185. Fyrunga-Stenen, der har **runo** ligesom Tørvik B, har **raginakudo**, d. e. efter Brates Forklaring *-kundo*. Ligesaa har svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer ofte $\uparrow \uparrow =$ oldn. *ond*.

Naar **od** forstaaes som *ond*, saa er \circ her Tegn for ϕ , den korte å-Lyd, som er opstaaet af *a* ved *u*-Omlyd. $\text{X} \circ$ er Tegn for denne Lyd i **igold** og i **hosli** paa Rök-Stenen.

Formen *ond* er opstaaet af ældre **andu*. Urnordiske Ordformer paa to Stavelser, af hvilken den første er lang og den anden ender paa *u*, forandres i 8de Aarhundred som første Sammensætningsled til enstavelses: Stentofta-Stenen har **ginoronor**, d. e. *ginno-*, men Björketorp-Stenen **ginarunar**, og Sølvesborg-Stenen (750—775?) **asmut**¹⁾. Ved andet Led forekommer Sammendragning til enstavelses Form (med Omlyd) tidligst i Björketorp-Stenens **uþarabaspá** og i Rök-Stenens **igold**, medens By-Stenen (c. 650) endnu har **alaifu** (Norg. Indskr. I 108, 198) og Fyrunga-Stenen (c. 700), efter min anden Tolkning af dennes Indskrift, **kinþakuþo** som sidste Ord, d. e. et Kvindenavn *Kinþakunþo* i Accusativ. Derimod har Fyrunga-Stenen inde i Indskriften **hur** foran Conjunctionen *ah „og“*, som begynder med Vokal, og deri tør vi finde et Kvindenavn i Nominativ, opstaaet af **Höru*. Dette **hur** er den ældste enstavelses Form, som giver os Analogi for Tørvik-Indskriftens **od** af **andu*.

I Leidener-Runerækken, hvis første Optegnelse jeg har henført til c. 825—850, synes de tostavelses Former **raifu** = *reid*, **sulu** = *sól* enten at være dialektisk forskjellige eller at være overførte fra ældre Optegnelser af de nordiske Runenavne.

Hvis Forklaringen af **od** i Tørvik-Indskriften B som *ond* er rigtig, synes denne Sprogform at vise, at Indskriften ikke kan være ældre end fra c. 725—750.

Den i det foregaaende nævnte Forstaaelse af **þinne** og **od** forudsætter, at disse to Ord forbindes og at de tilsammen forstaaes som *fyrir þinne ond*. Et tilsvarende Udtryk findes ofte i svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, opfattet i bestemt kristelig Mening. F. Ex. **bru þisa karþi fur gnt sina** Lilj. Run-Urk. 403. Ogsaa hvor der er Tale om at reise Mindesten og at ride Minderuner. F. Ex. **ranfastr lit kera mirki þ[i]sun fir sial ikifatar auk kulifs** Dybeck Stockh. 179. I Runverser 5 har jeg formodet:

*fyrir ond fadurs
oggu rúnar*

Et Eiendomspronomen kan i historisk Oldnorsk i Vers skilles fra det Substantiv,

1) Her bør ogsaa mærkes det usammensatte **onla** paa Sotvet-Bracteaten (fra c. 600), af **Amula*, hvor første Stavelse har været kort.

hvortil det hører, f. Ex. *verðr þinn feigr faðir* Skirn. 25, *mínar eru sorgirnar þungar sem blý* i en Dansevise.

Man vil neppe tilstrækkelig begrunde Adskillelsen af Þinne fra *od* ved at sige, at Ordene er adskilte for at frembringe Allitterationen *þinne þáx rúnō*. Jeg tror snarere, at den nævnte Læsning og Tolkning af Þinne og *od* kræver, at Indskriften er versificeret. Hertil skal jeg komme tilbage.

I det historiske Sprog vilde man sige med Tilføjelse af Præpositionen *fyrir þinne ond*. Naar det her skulde hede Þinne *od* alene, saa kan dermed sammenlignes, at medens det i Oldnorsk heder *biðja fyrir sál*, har Falstone-Stenen i Northumberland (Stephens I 426): *gebidaed der saule*, Dewsbury-Stenen i Yorkshire (Stephens III 200): *gebiddad daer saule*. I Oldnorsk siger man *ráða landi* og senere i samme Betydning *ráða fyrir landi*. I Gammelsvensk heder det baade *bad honom got huar man* og *bidhiom vi thina miskund for hánne*.

Men en meget vægtig Betænkelse ved den nævnte Tolkning af Runerne paa Tørvik-Stenen B vil give sig Udtryk i det Spørgsmaal: kan Udtrykket Þinne *od* „for din Aand“ være hedensk? Herpaa vover jeg ikke at svare ligetil enten Ja eller Nei. Vi véd for lidet dertil. Jeg finder vistnok intet, som ligefrem forbyder et saadant hedensk Udtryk, og et og andet, som synes at tale derfor.

Det var i Hedendommen Tro, mener man almindelig, at Mennesket efter Legemets Død fortsatte et Liv som personligt Væsen. „Sjælen“ forlod i et Aandepust Legemet. Det var de Efterlevendes hellige Pligt at sørge for alt, som kunde give „Sjælen“ Ro. Se bl. a. Mogk i Pauls Grundriss ² I 24° ff. Man kunde desuden minde om, at vi ved lat. *anima* og gr. *ψυχή* har samme Betydningsudvikling.

Men jeg maa indrømme, at Udtrykket „for din Aand“ ikke klinger mig hedensk. Er der ikke en anden Mulighed? Tørvik-Indskriften B maatte vel under de foran nævnte Forudsætninger tilhøre første Halvdel af 8de Aarhundred. Paa denne Tid var Nordmænd ved Hardangerfjorden ikke fuldstændig udelukkede fra Samfærsel med andre Lande. Der kom Smykker og Redskaber til Norge fra Lande, i hvilke Kristendom var udbredt. Skulde ikke da et Udtryk som „for din Aand“ og en Gravskik, som knyttede sig dertil, fra kristne Folk kunne have fundet Vei til Hedninger i Norge?

Den Døde tiltales i Indskriften efter den nævnte Tolkning. Det samme er Tilfældet i den danske Nørrenæraa-Indskrift med den kortere Rækkes Runer (Wimmer Runenskrift S. 357), som Wimmer sætter til c. 850:

*þurmutr
nigut : kubls*

d. e. Tormund, hvil i Fred i Gravhaugen!

Ogsaa i Opedal-Indskriften tiltales sandsynlig den Døde. I romerske Gravskrifter er dette ikke sjælden Tilfældet.

Rune 8 kunde opfattes som Binderune af $\uparrow P tw$ efter samme Princip som det, efter hvilket Rune 4 er foreslaaet læst. Øverste Del af Sidestaven paa $P w$, som i Indskriften vender mod venstre, er da tillige ment som venstre Kvist paa $\uparrow t$. Sidestregene udgaa fra den rette Stav noget nedenfor dennes Top.

Rune 9 har jeg forsøgt at læse som Binderune af $M \uparrow en$. I Rune 10 har vi **X g**. Men i **tweng** vilde jeg ikke kunne finde nogen Mening. Da vi venter at finde Navnet paa den Døde i Indskriften, forsøgte jeg først at læse Rune 8, 9 og 10 sammen som et Navn **tiweng**, saa at i ikke skulde have noget særskilt Tegn, men saa at den rette Stav af Rune 8 tillige skulde betegne i. **tiweng** kunde da tænkes forstaaet enten som et Kvindenavn af ældre **Tiwingu*, eller som Vocativ af et Mandsnavn **Tiwingar*. Stammeordet vilde i begge Tilfælde være **tiwar*, *Tjyr*, hvoraf det svenske Kvindenavn *Tifriper* og flere jæmtlandske Mandsnavne *Tivarr*, *Tibrandr* o. s. v. er dannede.

Men ved den nævnte Opfatning bliver det uforklaret, hvorfor der er ridset en Forbindelsesstreg mellem de to rette Stave baade oventil og nedentil paa Rune 9.

Man tør neppe heller læse **tweng** eller **odt** (= oldn. *ond*) **weeng**. Thi det bliver da ikke tilstrækkelig forklaret, hvorfor **n** her ved en Binderune skulde være skrevet ganske anderledes end i det foregaaende.

Jeg har derfor endelig forsøgt at læse Rune 8, 9, 10 som **tweneng**. Derved vilde det blive forklaret, hvorfor Rune 9 har faaet Forbindelsesstreg mellem de to rette Stave baade oventil og nedentil i Modsætning til Rune 3. Dette kunde være gjort, fordi **e** i Binderunen 9 skulde læses to Gange. Ligeledes kunde man da tro at finde en Forklaring af det, at **n** ved Rune 9 ikke er skrevet ligesom det formodede **e** ved Rune 2, 3 og 5, ved hvilke Runer en Skraastreg er anbragt nedentil kun paa høire Side af Staven.

Ved Rune 9 skulde nemlig efter den sidst foreslaaede Læsning **n** læses to Gange, først efter det **e**, som øverste Forbindelsesstreg tilhører, og saa efter det **e**, som har sin Forbindelsesstreg nedentil. Man kunde formode, at dette var Grunden til, at den Streg, som skulde betegne **n**, var sat mellem Runens øvre og nedre Forbindelsesstreg og skreven paa begge Sider af den rette Stav.

Men i **tweneng** lader der sig neppe finde noget ellers paaviseligt Personnavn. Hvad enten man vilde tænke sig et saadant Personnavn udtalt **Tvenmeng* eller **Twēneng*, maatte det vel i sin etymologiske Betydning være beslægtet med følgende Personnavne: *Tueho* Wigand Trad. Corb. 206 (9de Aarh.); oht. *Zuiso*, som Førstemann forbinder med ags. *twis* geminus; olddansk **Twinmell*, som synes at indeholdes i *Twinnelstorp*.

Inden jeg fremsætter Spørgsmaalet, om **tweneng** kunde tolkes anderledes end som Personnavn, skal jeg gaa videre i Indskriften.

Forbindelsen oventil mellem Rune 9 og Rune 10 synes tilfældig.

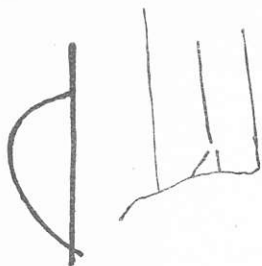
Med Hensyn til Rune 10 **Xg** er der endnu at mærke, at der nedentil paa Runens venstre Ben er en Tværestreg, som gaar skraat opad til høire. Det er dog ikke sikkert, at denne Tværestreg med Hensigt er ridset. En lignende Streg paa Rune 6 **⊗o** er omtalt i det foregaaende. Jeg nævnte som en Mulighed, at den der kunde angive en Ordadskillelse, som var mindre let at finde.

I Lighed hermed har jeg tænkt mig som en Mulighed, at Tværestregen nede paa Rune 10 **g**, hvis den er tilsigtet, skal antyde, at Rune 11 **> k** hører til et andet Ord end Rune 10 **g**. Under denne Forudsætning maatte Rune 11 **k** forstaaes som „jeg“. Dette Pronomen heder fuldstændig *ek* eller *ik*. Her skulde det som ubetonet have sluttet sig enklitisk til det foregaaende Ord, saaledes at dets Vokal i Udtalen faldt bort. Jfr. oldn. *emk*, *munk*, *vinnk*, *pikk*. **-eng** i **tweneng** maatte tænkes udtalt *-enk* med gutturalt *n*. Enklitisk Tilføielse af „jeg“ forekommer oftere i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter, se Norg. Indskr. I 8 f. Og i **haderag** paa Björketorp-Stenen er det Ord, hvortil „jeg“ enklitisk har sluttet sig, ikke en Verbalform.

-k „jeg“ paa Tørvik-Stenen B maatte da vel forstaaes som Subject for det med de fine Rids efter Indskriften skrevne *hiu „hug ind“*.

Jeg har fremhævet to Betæneligheder ved de forsøgte Tolkninger: at Ordstillingen synes at henvise til Vers, medens dog de i det foregaaende læste Ord ikke giver os rime-lige Vers, og at **tweneng** ikke ellers kan paavises som Navn.

Hvis det er saa, at de fine Rids efter Indskriften indeholder et Ord, som skulde høre med til Indskriften, saa er det følgerigtigt at slutte, at det samme gjælder de yderst fine og utydelige, nedentil halvt udslettede Rids til høire foran Indskriften.

Ridsene er tre¹⁾ rette Stave. Paa Ryghs Tegning gaar lidt nedenfor Midten af den midterste en Skraastreg nedad et Stykke til venstre og op fra dennes Endepunkt en kort lodret Streg. Jeg kan paa Photographi ikke se disse mindre Streger. Det er mulig Synsvildelse, naar jeg paa Photographi tror et se en mod venstre nedadgaaende Skraastreg, som krydser den midterste Stav. Hvad her har været ridset, kan ikke sikkert bestemmes. Men efter det foregaaende er det vel ialfald sandsynligst, at den første af disse fint ridsede Streger har været ment som Runen | i.

Hvis nu her læses et kort Ord, som begynder med *i*, saa kan Indskriften have været versificeret, thi dette med *i* begyndende Ord kan have dannet Allitteration med *od*, *ond*.

Altsaa maa den egentlige Indskrift, hvis det foregaaende er rigtigt, være ufuldstændig baade i Begyndelse og Slutning. Hvad Grunden er til, at den ikke er bleven fuldført, kan vi ikke vide. Det er bedst herom ingen Formodninger at fremsætte. Mange Muligheder kunde tænkes, men ingen Formodning vilde have noget at støtte sig til. Men hvis det er saa, at Indskriftens Begyndelse af ubekjendte Grunde er ufuldført, saa kan Begyndelsesordet ligesaavel have været et for Meningen vigtigt Ord som et uvigtigt.

Naar vi spørge, hvilken Betydning det med de fine Rids foran Indskriften antydede og sandsynligvis med *i* begyndende Ord har havt eller hvilket Led af Sætningen det har dannet, saa lader dette sig naturligvis ikke sikkert bestemme. Men den Formodning synes dog at ligge nærmest, at det har indeholdt den Dødes Navn. Thi i Indskriften venter man bestemt den Dødes Navn, og jeg har hverken i det formodede *tweneng* eller i noget andet Ord med overveiende Sandsynlighed kunnet finde et saadant.

Exempelvis har jeg tænkt mig, at første Ord skulde have været *ini*. Ridsene kan ingenlunde endog blot tilnærmelsesvis med Sikkerhed læses saaledes; men Trækkene føre dog, som det synes, nærmest hen paa denne Læsning, som altid maa blive aldeles usikker.

Et *ini* kunde med Sandsynlighed opfattes som Vocativ af Mandsnavnet *inir*, der forekommer paa Møjebro-Stenen; jfr. ags. *Ine*²⁾. Gotisk har, som bekjendt, for Vocativ en fra Nominativ forskjellig Form, f. Ex. *juggalaud*. En Vocativ formoder jeg i *gisa ion* paa Viemose-Høvelen, d. e. unge Gisa!

Hvis den Dødes Navn indeholdes i det Ord, som skulde gaa foran den udførte Indskrifts Begyndelse, saa kan det ikke indeholdes i *tweneng*. Det vilde da vel ligge nærmest at forstaa *tweneng* som Apposition til det foreslaaede *ini* og som Vocativ af en Nominativ **tvenningar*³⁾.

¹⁾ Efter Undset fire Rids.

²⁾ Jeg finder det ikke sandsynligt, at et *ini* skulde være ment som *inni* = oldn. *inni* (Adv.), got. *inna* og betegne „inde i Gravkammeret“. En saadan Forklaring vilde føre til, at man i det formodede *tweneng* ventede den Dødes Navn.

³⁾ Man kunde kanské finde det sandsynligt, at Vocativ af en Stamme paa *-inga-* paa den Tid, da Tørvik-Indskriften B blev indridset, lød ikke *-eng* (eller *-ing*), men *-enk*, ligesom historisk nordisk *gakk* svarer til got. *gagg*. Men den oppe i Texten foreslaaede Tolkning forudsætter Udtalen *tvenenk*, saa at *g* kan opfattes som etymologisk Skrivemaade.

Efter **hlewagastir holtiǫar** paa Guldhornet, *hurnbura . . . suiþks* paa Kallerup-Stenen (Wimmer Runenskrift S. 336 f.), **lada wariǫar** paa Tørvik-Stenen A synes der da at være Grund til at forstaa **tweneng** som Patronymicum af et Navn ***twena**. Dette Navn kan mulig have været udtalt **Twenna* og have betegnet etymologisk „Tvilling“. Det maatte da vel være opstaaet af **Twirna*, **Twizna*¹⁾.

Den hele Indskrift, baade den, som er udført, og den, som kun utydelig er antydet ved fine Rids, skulde da efter de i det foregaaende gjorte høist usikre Forslag tænkes ordnet i to Verslinjer saaledes:

*Ini! þinne þār (þær?) rūnō
ǫnd, Twenneng! 'k hiō.*

Dette vilde jeg oversætte:

„Ini! for din Sjæl disse Runer, Twennas Søn! jeg hug“.

Runeristeren taler, hvis den anførte Oversættelse er rigtig, som „jeg“ i første Person, hvilket er sædvanligt i de Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer. Hvis det er saa, at han ikke nævner sig ved Navn, vil Tørvik-Indskriften B heri stemme overens med Fyrunga-Indskriften fra c. 700, som begynder med **runo fahi raginakudo**, hvilket med Brate (Arkiv f. n. F. XIV, 332) maa forklares som „Runer jeg skriver de som fra de raadende Magter stamme“. Det vil ogsaa have et Sidedestykke i Björketorp-Indskriften, der vel er fra 1ste Halvdel af 8de Aarhundred.

Hvis de to ovenfor foreslaaede Verslinjer er rigtige, maa de vel metrisk opfattes paa følgende Maade. *Ini* med første Stavelse kort er metrisk Opløsning. Hver Linje har 3 stærkt betonedede Stavelser: 1 a opløst i to *Ini*; 1 b *þār*; 1 c *rū-*; 2 a *ǫnd*, 2 b *twenn-*, 2 c (*hi*)*ō*. Første Linje har 6 Stavelser (*Ini* regnet som 1). Anden har 5 Stavelser, hvis *hiō* er tostavelles; 4, hvis *hiō* er enstavelses.

Om seksstavelses Verslinjer og om deres Skifte med firstavelses Verslinjer i svenske Runeindskrifter se Brate Runverser S. 393; Brate Fornordisk metrik (1898) S. 66, 71.

Hvorvidt Stavelserim er tilsigtet i *Ini þinne — rūnō — Twenneng*, skal jeg lade være usagt.

Jeg gjentager nu til Slutning med Vægt, at de foran nævnte Forslag til Tolkning kun er meddelte, for at, om muligt, Forstaaelsen af Indskriften i Fremtiden kan blive mere betrygget.

Om Runeformerne paa Stenen skal jeg endnu tilføie nogle Bemærkninger.

Til de Overensstemmelser med Fyrunga-Indskriften, som i det foregaaende er nævnte, kan føies følgende.

I Runen **ǫ d** gaar i begge Indskrifter Skraastregerne ikke ned til de rette Staves Basis. Endnu fjærnere er de fra Basis paa Rök-Stenen.

I Tørvik-Indskriften B er sidste Rune **ŋ u** (som kun er yderst fint ridset) vendt op og ned. I Fyrunga-Indskriften er to Runer vendte op og ned. Binde-runer forekommer ogsaa paa Fyrunga-Stenen.

Tørvik-Indskriften B har ogsaa særlige Overensstemmelser med andre af de seneste Indskrifter med den længere Rækkes Runer ligesom med nogle af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer.

I Ødemotland-Indskriftens første Række er sidste Rune **ŋ u** vendt op og ned (Norg. Indskr. I 258).

¹⁾ Mindre sandsynligt vilde det efter mit Skjøn være at forstaa **tweneng** som Appellativ „Tvillingbroder“! Jfr. gammeldansk *twymynghe* pl., d. e. *twinninghe* „Tvillinger“.

De to Runer **n** og **g** er her i Tørvik-Indskriften B, som det synes, brugte for at udtrykke den Lyd, som ellers udtrykkes ved den ene Rune **ŋ**. Det samme findes allerede i Reistad-Indskriften.

Den yngre Form af **n** med Kvistene nedad findes i mange Indskrifter med den længere Rækkes Runer, tidligst i en Binderune paa Kragehul-Spydskaftet.

Tørvik-Indskriften B synes at give os det yngste nu kjendte Exempel paa Brugen af den ældre Form, uden ret Stav, af **k**-Runen. Dog findes denne i en Binderune paa Fyrunga-Stenen, som ellers har den yngre. Paa Tørvik-Stenen B vender **<** Aabningen mod Indskriftens Begyndelse, ligesom paa Bracteaten Nr. 39 hos Stephens og paa Fyrungastenen. I ældre Indskrifter vender derimod Aabningen bort fra Indskriftens Begyndelse.

Yngre Runeformer i Tørvik-Indskriften B vise sig ogsaa deri, at flere Runer, navnlig **r** og **w**, har Krumstaven udgaaende fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen.

Efter alt det foregaaende er jeg mest tilbøielig til at sætte Tørvik-Stenen B til første Halvdel af 8de Aarhundred, snarest til Tiden omkring 725. Wimmer (Runenschrift 304) sætter den derimod til Tiden c. 600 (625)—675.

Der er, som foran (S. 279) nævnt, udenfor det Gravkammer paa Tørviken, hvori de to Runestene stod, fundet et Stykke af en urtepotformet Lerurne. Lerurner af denne Form hører efter Prof. O. Rygh væsentlig hjemme i Mellemjærnalderen, Perioden umiddelbart forud for Vikingetiden. Der er altsaa heller ikke fra denne Side noget til Hinder for at sætte Tørvik-Stenen B saa sent som til c. 725.

WWW.ARILD-HAVGEE.COM

WWW.ARILD-HAVGEE.COM